

TECHNIKI AKTORSKIE

Kierunek: wiedza o teatrze

Zajęcia laboratoryjne

II rok (semestr letni), 30 godzin

Forma zaliczenia: kolokwium ustne

Prowadzący: dr hab., prof. UAM Grzegorz Ziółkowski grzeg@amu.edu.pl

„Rzemiosło bez sztuki, która stanowi jego rację bytu, jest mechanizmem funkcjonującym w próżni. Sztuka bez rzemiosła, które daje jej siłę i trwałość, jest nieuchwytnym widmem”. Jacques Copeau

Zajęcia poświęcone są technikom aktorskim i metodom kształcenia aktorów, wypracowanym przez wybitnych reżyserów i pedagogów, reprezentujących tradycje studyjne i laboratoryjne w teatrze drugiej połowy dwudziestego wieku. W ramach laboratorium poznawane są i sprawdzane w praktyce (w pewnym zakresie) fundamentalne koncepcje aktorstwa, m.in.: „ciało poetyckie” Jacques’a Lecoq’a, „mim cielesny” Étienne’a Decroux, „ciało-głos” Jerzego Grotowskiego i Zygmunta Molika, „pre-ekspresywność” Eugenia Barby, „wzajemność” Włodzimierza Staniewskiego i „gramatyka stóp” Suzukiego Tadashi. Punktem wyjścia jest dyskusja nad kondycją aktora (w nawiązaniu do myśli Tadeusza Kantora) i postulatami etycznymi sformułowanymi przez Konstantina Stanisławskiego na początku ubiegłego stulecia, a punktem dojścia kwestie ekologii teatru, podejmowane w pracach i namyśle Włodzimierza Staniewskiego i Tadashiego Suzukiego.

Tematy zajęć, zagadnienia, ilustracje filmowe, lektury, źródła internetowe:

1. Rozpoznanie źródeł

- Przedstawienie programu i zasad obowiązujących na zajęciach
- Omówienie źródeł do badań technik aktorskich i metod szkolenia aktorów w XX w.
- Nurt laboratoryjno-studyjny w teatrze przed drugą wojną światową
- Teatry laboratoryjne drugiej połowy XX w.
- Od etyki do ekologii teatru i aktorstwa

Lektury:

• *Twentieth Century Actor Training*, pod red. Alison Hodge, Routledge, London and New York 2000. Zob. cykl artykułów: *Sztuka aktorska XX wieku*, „Dialog” 2002 nr 1–2 – 2003 nr 6.

• Wydanie poszerzone i poprawione: *Actor Training*, 2 edition, ed. Alison Hodge, Routledge, London and New York 2010. Zob. cykl artykułów w przekładzie Grzegorza Ziółkowskiego: „Dialog” 2012 nr 1, 3, 4, 7–8, 10, 12.

W zestawieniu artykuły z tych cykli oznaczone zostały skrótem „AT”.

Zob. cw.routledge.com/textbooks/actortraining

Lektury uzupełniające:

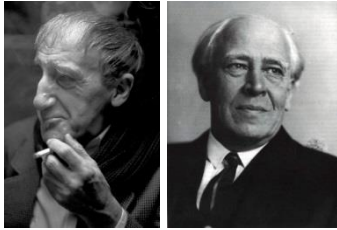
• Odette Aslan: *Aktor XX wieku. Ewolucja techniki, zagadnienia etyki*, przełożyła Maria Olga Bieńka, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978.

• Christopher Balme: *Aktor*, [w:] tegoż: *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, przełożyli i uzupełnieniami opatrzyli Wojciech Dudzik i Małgorzata Leyko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 153–170.

• *Sztuka aktorstwa*, [w:] *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, pod red. Wojciecha Dudzika, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 141–248.

2, 3. Kondycja aktora i etyka

- Kondycja aktora w ujęciu Tadeusza Kantora (1915–1990)
- Etyka według Konstantina Stanisławskiego (1863–1938)

- Filozofie zawodu aktorskiego
- Typologia dwudziestowiecznego aktorstwa
- Sztuka i rzemiosło aktora
- Synonimy terminu „aktor/ka”
- Funkcje „aktorstwa”
- Szkolenie: kształcenie czy kształtowanie

Lektury:

- Tadeusz Kantor: *Kondycja aktora*, [w:] tegoż: Pisma, tom 1, *Metamorfozy. Teksty o latach 1934–1974*, wybór i opracowanie Krzysztof Pleśniarowicz, Ossolineum, Cricoteka, Wrocław, Kraków 2005, s. 386–388.
- Konstanty Stanisławski: *Etyka*, przełożyła Jadwiga Żmijewska, przedmową opatrzył Tadeusz Gadacz, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2010.

Lektura uzupełniająca:

- Anne Bogart: *Sześć rzeczy, które warto wiedzieć o kształceniu aktora*, przełożyła Iwona Libucha, „Dialog” 2001 nr 8, s. 106–114.

4, 5, 6, 7. Tradycja poszukiwań teatralnych we Francji

- Étienne Decroux (1898–1991): mim cielesny
- Jacques Lecoq (1921–1999): ciało poetyckie
- Ariane Mnouchkine (1939–): teatr słońca

Ilustracje filmowe:

- Fragmenty filmu *Pamięci Étienne’a Decroux* (Pour saluer Étienne Decroux), reż. Jean-Claude Bonfanti, Atmosphere Communication, FR 3 Oceaniques 1992.
- Fragmenty filmu *Dwie podróże Jacques’a Lecoqa. Podróż pierwsza. Ciało, ruch* (Le deux voyages de Jacques Lecoq. Premier voyage. Le corps, le mouvement), realizacja Jean-Noël Roy i Jean-Gabriel Carasso, Online Productions, ANRAT, koprodukcja Arte France 1999.
- Fragmenty filmu *Tambours sur la digue* (Bębny na tamie), Le Théâtre du Soleil, Bel Air Media, ARTE France, CNDP, ZDF Theaterkanal, 2002.

Lektury:

Decroux

- Étienne Decroux: *Moja definicja teatru*, [w:] tegoż: *O sztuce mimu*, przełożył Jerzy Litwiniuk, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1967, s. 39–47.
- Agnieszka Łukaszewicz-Posyński: *Decroux – mim cielesny*, „Dialog” 1999 nr 2, s. 153–158.
- Grzegorz Ziółkowski: *Z perspektywy piwnicy. Étienne Decroux – przypomnienie*, [w:] *Ko-mediana. Prace ofiarowane Profesor Dobrochnie Ratajczakowej*, pod red. Ewy Guderian-Czaplińskiej i Krzysztofa Kurka, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań 2013, s. 275–289.

Lecoq

- Jacques Lecoq: *Ciało poetyckie. Nauczanie twórczości teatralnej*, przełożyła Magdalena Hasiuk-Świerzbinińska, konsultacja Katarzyna Regulska, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2011.
- Grzegorz Ziółkowski: *Jacques Lecoq – między mimem a teatrem gestu*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2000 nr 35 (luty), s. 37–41.

Mnouchkine

- Helen E. Richardson: *Ariane Mnouchkine i Théâtre du Soleil: teatralizacja historii, teatr jako metafora, aktor znaczący*, przełożył Grzegorz Ziółkowski, „Dialog” 2012 nr 4, s. 167–185. AT
- Magdalena Hasiuk: *Spotkanie*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2002 nr 48 (kwiecień), s. 18–23.

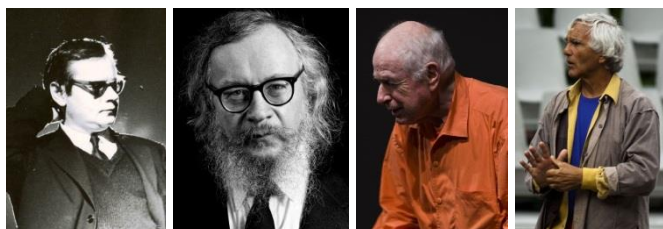
Lektury uzupełniające:

- Jacques Copeau: *Refleksje aktora nad „Paradoksem” Diderota*, [w:] tegoż: *Naga scena*, przełożyła Maria Skibniewska, wybór i noty Zofia Reklewska, wstęp Zofia Reklewska, Konstanty Puzyna, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1972, s. 142–156.
- John Rudlin: *Jacques Copeau: w poszukiwaniu szczerości*, przełożyła Justyna Golińska, „Dialog” 2002 nr 4, s. 130–148.
- Piotr Szymanowski: *Copeau i jego teatr-laboratorium*, „Dialog” 1970 nr 10, s. 113–121.
- Jane Baldwin: *Michel Saint-Denis: kształcenie aktora kompletnego*, przełożył Grzegorz Ziółkowski, „Dialog” 2012 nr 1, s. 154–177. AT
- Jean-Louis Barrault: *Decroux*, [w:] tegoż: *Wspomnienia dla jutra*, przełożyła Ewa Krasnowolska, Czytelnik, Warszawa 1977, s. 92–95.

Źródła internetowe: <http://vieux.colombier.free.fr/>; <http://jacquescopeau.com/>;
<http://projects.pomona.edu/mime/>;
<http://www.angefou.co.uk/>; <http://www.theatredumouvement.com/>; www.ecole-jacqueslecoq.com/; www.theatre-du-soleil.fr

8, 9, 10, 11, 12. Tradycja laboratoryjna w teatrze współczesnym

- Jerzy Grotowski (1933–1999): od teatru ubogiego do sztuki jako wehikułu
- Peter Brook (1925–): teatr bezpośredni i promieniowanie esencji
- Eugenio Barba (1936–): sekretna sztuka aktora, pre-ekspresywność

Ilustracje multimedialne:

- Prezentacja multimedialna towarzysząca wystawie *Pięćdziesiąt lat Teatru Laboratorium*, realizacja Grzegorz Ziółkowski, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2009.
- Fragment filmu *Dyrygent*, reportaż z warsztatu Zygmunta Molika w Brzezince w kwietniu 2006 roku, realizacja Tomasz Mielnik, 2006.
- *Peter Brook – The Tighrope*, reż. Simon Brook, Brook Productions, Cinemaundici, Arte France in association with the CIRT, the CNC and the Procirep, 2013.
- Fragment filmu *Spotkania z wybitnymi ludźmi* (Meetings with Remarkable Men), reż. Peter Brook, 1979.
- Fragment filmu *Księżyc i ciemność* (Moon and Darkness), Odin Teatret 1980.

Lektury:

Grotowski

- Jerzy Grotowski: *Ćwiczenia; Głos*, [w:] tegoż: *Teksty z lat 1965–1969. Wybór*, wybór i redakcja Janusz Degler, Zbigniew Osiński, wydanie 2 poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Wiedza o Kulturze, Wrocław 1990, s. 87–110; 111–144.
- Jerzy Grotowski: *Od zespołu teatralnego do sztuki jako wehikułu*, przełożyła Magda Złotowska, [w:] Thomas Richards: *Pracując z Grotowskim nad działaniami fizycznymi. Wprowadzenie oraz esej Od zespołu teatralnego do sztuki jako wehikułu Jerzego Grotowskiego*, przełożyli Andrzej Wojtasik, Magda Złotowska, Wydawnictwo Hoini, Kraków 2003, s. 151–175. Wersja zmieniona.
- Leszek Kolankiewicz: *Aktorstwo w teatrze Grotowskiego*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 1995 nr 2, s. 72–73. Przedruk [w:] *Misterium zgrozy i urzeczenia. Przedstawienia Jerzego Grotowskiego i Teatru Laboratorium*, pod red. Janusza Deglera i Grzegorza Ziółkowskiego, wstęp Grzegorz Ziółkowski, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2006, s. 273–279.

Brook

- Peter Brook: *Pusta przestrzeń*, przełożył Witold Kalinowski, wstęp Zygmunt Hübner, noty Małgorzata Semil, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1981.
- Peter Brook: *Promieniowanie esencji*, [w:] tegoż: *Ruchomy punkt. Czterdzieści lat poszukiwań teatralnych, 1946–1987*, przełożyli Ewa Guderian-Czaplińska i Grzegorz Ziółkowski, Ośrodek Grotowskiego, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, Wrocław 2004, s. 250–255.
- Lorna Marshall, David Williams: *Peter Brook. Przejrzyście i niewidzialna sieć*, przełożyła Iwona Libucha, „Dialog” 2002 nr 10, s. 132–146. AT

Barba

- Eugenio Barba: *Powracające zasady*, [w:] tegoż: *Canoe z papieru. Traktat o Antropologii Teatru*, przełożyli Leszek Kolankiewicz i Dagmara Wiergowska-Janke, redakcja wydania polskiego Leszek Kolankiewicz, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2007, s. 28–61.
- Ian Watson: *Trening aktorski według Eugenia Barby. Aktorstwo – zasady, pre-ekspresywność oraz „temperatura własna”*, przełożyła Iwona Libucha, „Dialog” 2003 nr 4, s. 150–162. AT

Lektury uzupełniające:

- Jerzy Grotowski: *Ku teatrowi ubogiemu*, [w:] tegoż: *Ku teatrowi ubogiemu*, opracował Eugenio Barba, przedmowa Peter Brook, przełożył z języka angielskiego Grzegorz Ziółkowski, redakcja wydania polskiego Leszek Kolankiewicz, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2007, s. 13–24. Wydanie opatrzone Dodatkiem edytorskim Leszka Kolankiewicza, publikowanym jako osobny wolumin.

- Jerzy Grotowski: *Performer*, [w:] tegoż: *Teksty z lat 1965–1969. Wybór*, wybór i redakcja Janusz Degler, Zbigniew Osiński, wydanie 2 poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Wiedza o Kulturze, Wrocław 1990, s. 214–218.
- Grzegorz Ziółkowski: *Guślarz i eremita. Jerzy Grotowski: od wykładów rzymskich (1982) do paryskich (1997–1998)*, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2007, s. 279–286.
- Eugenio Barba: *Spalić dom. Rodowód reżysera*, przełożyła Anna Górka, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Wrocław, Warszawa 2011.
- Eugenio Barba, Nicola Savarese: *Sekretna sztuka aktora. Słownik antropologii teatru*, przełożył zespół, red. wyd. pol. Leszek Kolankiewicz, Ośrodek Badań Twórczości Jerzego Grotowskiego i Poszukiwań Teatralno-Kulturowych, Wrocław 2005.
- Grzegorz Ziółkowski: *Teatr Bezpośredni Petera Brooka*, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2000.

Źródła internetowe: www.grotowski-institute.art.pl; www.grotowski.net; www.theworkcenter.org; www.nwplab.org; www.peterbrook.net; www.bouffesdunord.com; www.odinteatret.dk

13, 14, 15. Ekologia teatru

- Włodzimierz Staniewski (1950–): praktykowanie humanistyki, wzajemność i tradycja „Gardzienic” (Teatr Pieśń Kozła, Stowarzyszenie Chorea, Teatr Wiejski Węgajty, Schola Teatru Wiejskiego Węgajty, Teatr ZAR)
- Tadashi Suzuki (1939–): gramatyka stóp

Ilustracje filmowe:

- Fragmenty filmu *Po nowe naturalne środowisko teatru*, zdjęcia Jacek Petrycki, TVP 1994.
- Fragmenty CD-ROM *Praktykowanie humanistyki. Esej teatralny Włodzimierza Staniewskiego przygotowany z okazji Jubileuszu XXX-lecia Katedry/Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego*, Ośrodek Praktyk Teatralnych „Gardzienice”, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, „Dialog” 2006.
- Fragmenty CD-ROM towarzyszącego książce Włodzimierza Staniewskiego i Alison Hodge: *Hidden Territories*, realizacja Peter Hulton, Routledge, London and New York 2003.
- Fragmentu filmu *Teatr i nie-teatr*, realizacja Elżbieta Sitek, Jarosław Szymkiewicz, TVP Wrocław 1975.
- Fragmenty nagrania podstaw treningu Suzukiego, prowadzonego przez Paula Allaina, Arts Archives, 2000.

Lektury:

Staniewski, „Gardzienice”

- *Odczynianie świata*, z Włodzimierzem Staniewskim rozmawia Zbigniew Taranienko, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 1991 nr 3–4, s. 43–52.

- Alison Hodge: *Włodzimierz Staniewski: Gardzienice i aktor naturalizowany*, przełożyła Anna Wyka, „Dialog” 2003 nr 5, s. 108–125. AT

Suzuki

- Tadashi Suzuki: *Czym jest teatr?*, przełożyła Anna Sambierska, wstęp i redakcja naukowa Henryk Lipszyc, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2012.
- Paul Allain: *Sztuka bezruchu. Praktyka teatralna Tadashiego Suzukiego*, przełożył Grzegorz Ziółkowski, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2002 nr 47 (luty), s. 62–67.

Lektury uzupełniające:

- Zbigniew Taranienko: *Gardzienice. Praktyki teatralne Włodzimierza Staniewskiego*, Wydawnictwo Test, Lublin 1997.
- Tadeusz Kornaś: *Gardzienice. Włodzimierz Staniewski i Ośrodek Praktyk Teatralnych*, Wydawnictwo „Homini”, Kraków 2004.
- Grzegorz Ziółkowski: *Zakorzenie i eklektyzm. O teatrze Tadashi Suzuki*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 1998 nr 25–26 (maj-czerwiec), s. 86–91.

Źródła internetowe: www.gardzienice.art.pl; www.jpaf.or.jp

Obecność, zaliczenie przedmiotu

1. Obecność na zajęciach jest obowiązkowa.
2. Nie dopuszcza się nieobecności nieusprawiedliwionych.
3. W przypadku nieusprawiedliwionego opuszczenia zajęć student zobowiązany jest do zgłoszenia się do prowadzącego w godzinach konsultacji i do zreferowania zagadnień poruszanych na opuszczonych przez siebie zajęciach.
4. Zaliczenie kolokwium ustnego (ze stopniem), którego zakres wyznacza program realizowany na zajęciach (wraz z podanymi przy poszczególnych zagadnieniach lekturami).

Przykładowe zagadnienia i pytania:

- a. Przedstaw rozumienie aktorstwa u Tadeusza Kantora w odniesieniu do jego idei rzeczywistości „najniższej rangi”.
- b. Wymień „dziesięć przykazań” składających się na etykę aktorską u Stanisławskiego.
- c. Wyjaśnij, na czym polega radykalizm postawy artystycznej Étienne’a Decroux.
- d. Na czym polega specyfika działalności edukacyjnej Jacques’a Lecoqa, a w szczególności jego podejście do pracy aktora z ruchem?
- e. Wyznacz miejsce Teatru Słońca Ariane Mnouchkine pośród dwudziestowiecznych laboratoriów teatralnych.
- f. Wyjaśnij związek pomiędzy koncepcjami aktu całkowitego i teatru ubogiego w refleksji i praktyce Jerzego Grotowskiego.
- g. Przedstaw główne grupy ćwiczeń wypracowanych przez Teatr Laboratorium Jerzego Grotowskiego i ich związek z twórczością teatralną.
- h. Co znaczy pojęcie pre-ekspresywności w ujęciu Eugenia Barby? Wyjaśnij źródła tej koncepcji i wskaż konsekwencje dla praktyki aktorskiej w Odin Teatret.
- i. Przedstaw główne tezy antropologii teatru Barby i wyjaśnij, dlaczego mówi on o „sekreтах” sztuki aktorskiej.
- j. Jakie zadania wyznacza aktorowi Peter Brook w swoim teatrze i jakie musi on osiąść umiejętności, aby sprostać tym zadaniom.
- k. Czym jest „wzajemność” w treningu aktorskim wypracowanym przez Włodzimierza Staniewskiego i „Gardzienice”.
- l. Wskaż zależność pomiędzy skonwencjonalizowanymi tradycjami teatralnymi Japonii a nowatorskimi koncepcjami aktorstwa u Tadashiego Suzukiego.